

Helyzetkép a biharugrai tájszavak állapotáról

1. Bevezetésül röviden szólok a közlemény létrejöttéről. Szabó Pál születésének 110. évfordulója kapcsán a Békés Megyei Hírlap közölte azt a beszélgetést, amelyet Magyar Barna folytatott a Kossuth-díjas író lányával, Bertalan Ágnes (Szabó Erzsébet) írónővel. Szabó Pál világáról, műveinek utóéletéről, lányának emlékeiről volt szó a beszélgetésben. Harminchárom év telt el az író halála óta, ide kapcsolódva kérdezte az újságíró, hogy: „Ennyi év távlatából mit jelent Önnek Szabó Pál?” Bertalan Ágnes így válaszolt: „Változatlanul nagy erőt sugároz felem. Imádtam életében, és ugyanígy imádom ma is. Műveit is nagyon szeretem. Tavaly például ismét elolvastam az összes könyvét. Ekkor azzal szórakoztam, hogy írásaiból kiírtam azokat a szavakat, melyek az ő idejében még szerepeltek a mindennapi beszédben, mára viszont nyelvünkéből teljesen kihaltak.” A beszélgetés megjelenése után levélben arra kértem az írónőt, hogy valamelyik irodalmi vagy nyelvészeti folyóiratban tegye közzé ezt a tájszógyűjteményt. Válaszában azt írta, hogy fáradt, elveszítette a régi szálakat, majd azzal zárta levelét: „elküldöm, amit tud, használjon fel belőle.” Ezúton köszönöm meg bizalmát és segítségét.

Így került hozzám a harmincoldalnyi tájszó, amelyet közlésre előkészítettem. A gépelt kéziraton alig változtattam. A Szabó Páltól vett idézetek szöveghűek. A lexémákat szoros betűrendbe szedtem, összevettem az ÉKSz. anyagával, és csak azt a néhányat hagytam ki, amelyeket a szótár nem minősített *nép* vagy *táj* jellel. Felvettem viszont több olyan szót, amely köznyelvi ugyan, de a vele alkotott szókapcsolat, állandó szókapcsolat tájnyelvi (vö. **kiver** ts i **Sz:** *kiverte az ág a szemét* 'elaggott, leépült' stb.). (A *Mondások* c. mellékletben több ilyen szerepel.) Annyi kiegészítést kértem, hogy a szavak társadalmi használatának minősítését két jellel († – a használatból eltűnt, kiveszett; ↓ – visszaszorult, visszaszoruló, vö. Kiss Jenő: Nyr. 126: 408) és a zárt *ë* hangok feltüntetésével pontosítsuk. A szócikkek elején található jelek (†, ↓), valamint az *ë*-k mellékjelének felrakása Bertalan Ágnes munkája. Jelek több szócikk végén is láthatók, ezek a következőket jelölik: □ – az ÚMTSz. I–IV. kötete a tájszót vagy tájszói jelentést nem ismeri; ○ – a SárTsz. a tájszót vagy tájszói jelentést nem ismeri. (Megjegyzem, hogy a biharugrai *ë-zést*, *i-zést*, saját élőbeszédbeli *ë-zését* és *i-zését* Szabó Pál *Szülőföldem, Biharország*. Panoráma, é. n. című emlékezésében maga is említi. Több jel felrakásával nem akartam terhelni Bertalan Ágnes munkáját, néhány adatban az *i-zést* így is feltüntette.)

2. Szabó Pál hangulatos népies prózájának nyelvészeti elemzésére kevés hivatkozást találtam a szakirodalomban. Pedig regényeiből, elbeszéléseiből a sárréti táj, a benne élő emberek, sorsok, hagyományok, a népnyelv hiteles képe kerül az olvasó elé. Együttérzéssel, ragaszkodással ír a bihari emberekről. Ahogy Végh Ká-

roly monográfiájában olvassuk: „megtartó közösség volt számára Biharugra, az ugraiak, a környék, a környékbeliek” (*Megtartó közösség*. Bp., 1998). Csak aki belülről ismer mindenkit, mindent, az tud olyan szeretettel közeledni hozzájuk, ahogy ő, az talál olyan közvetlen hangot, mesél olyan megértéssel a nép életéről, történelméről, aki annyira otthon van Ugrán és környékén, mint Szabó Pál. Mindenütt megfordult Bihar vármegyének ezen a részén: a környező falvakban, a határban, a rétben, a sziken, ismerte a történelmet, vallást, hagyományokat (nála színesebben senki nem írta le a zángozást), a nyelvet és természetesen az embereket.

„Ezt a lápos világot az én nemzedékem nemcsak öregektől hallotta, hanem látta, ismerte is...” – olvassuk idézett életrajzi írásában (i. m. 92). Nem hiába csodálkozott rá Végh Károly Szabó Pál regényeinek olvasása közben: „Micsoda történelem van eltemetve egy falu neveiben is!” (i. m. 397). Szathmári István pedig a regényeiben található vezeték- és ragadványnevek kötődéseire figyelt fel (vö. NÉ. 15: 293–5). Szabó Pál sokféle kapcsolattal igazolja vissza, hogy a Kis-Sárrét vidéki környezet az éltetője: képeivel, szóhasználatával erősíti, hogy hihetünk neki. Szépprózájának ettől van sajátos hangulata. (Különösen szembeűnő ez az ugyancsak erről a vidékről való Sinka István fiatalkori elbeszéléseinek erős nyelvjárásiassága mellett, lásd a *Harmincnyolc vadalma* című kötetét.) Az alábbi tájszógyűjteményből viszont azt is látjuk, s milyen kár, hogy a falu nyelvhasználatában mára a népnyelvi és nyelvjárási szókincs egyaránt pusztul.

3. Bertalan Ágnes adattárában 592 tájszó, illetve szókapcsolat van. Gazdag gyűjtemény, amelyet az író nő valamennyi Szabó Pál írás újraolvasásával gyűjtött ki. A *Sárréti tájszótár* szócikkeibe 491 tájszó került az író prózájából, igaz, elsősorban fiatalkori regényeiből, elbeszéléseiből. (Első regénye, az *Emberek* 1930-ban jelent meg.) Az 592 tájszóból Bertalan Ágnes 174-et minősített kihaltnak, a szóanyag 29,4 százalékát. Sajnálatos, hogy jelentős a pusztulóban levő tájszavak száma is.

Érdeemes érintenünk, hogy a bő hetven év alatt (1930–2002) milyen hatások motiválták a tájszavak pusztulását. A sokféle mozgató erőből négyet tartok meghatározónak. A természeti környezet átalakulásából származó pusztulást (*bürü, halháj, laponyag, omboly, nyilas*); a társadalmi változások hatását (*bakter, hérész, kaláka, lóger, pendelypénz*); a hagyományos termelés, gazdálkodás meghaladását (*ágyás, csiru, esztike, kákó, szárnyék*); a köznyelvi hatást (*csappanás, eloltja magát, gyűszűmadár, kótája, másodfű*) több más, kisebb erejű hatás között. Ezek közül az első, a 19. század utolsó harmadában, sajátos, csak a sárréti nyelvjárások tájszavainak pusztulását előidéző motiváció volt. (Arra nézve, hogy milyen állapotban vannak most a sárréti határmenti kis települések, a helyi nyelvjárások, vö. Zilahi: *DialSzimp. IV*: 342–6. Szerk.: Szabó Géza, Molnár Zoltán, Guttmann Miklós.)

Az 592 tájszó más tanulságokat is hordoz. Ebben a szóanyagban 43 olyan tájszó van, melyeket az ÚMTSz. I–IV. kötete nem szótároz. Egy részük motiválatlan valódi tájszó (vö. *batuszkál, domisz, fusztula, gajbics, koszmány, pillókál* stb.), másik nagyobb csoportjuk motivált jelentésbeli tájszó (*csappanás, elsorjázik, kancsózik, koscibere, papucsgerenda, pendelypénz* stb.). Harmadik csoportjukat máshol még nem adatolt tájszói jelentések alkotják: ezeknek címszava és jelentése is van a nagyszótárban, de a lexémák itt szereplő biharugrai jelentése ott nem található meg (vö. *cubog, megpirkan, mezsgye*).

A *Sárréti tájszótár*ból 29 olyan adat hiányzik, amely tájszóként vagy tájszói jelentésként új Bertalan Ágnes gyűjteményében. Ezek között kevesebb a valódi, több a jelentésbeli tájszó (vö. *bőrtarsoly*, *elcsaptat*, *gyűjtovány*, *hajdúbalta*, *huszár-szegély* stb.), a legtöbb azonban olyan adat, amelyek egy-két jelentését a SárTSz. szótározza ugyan, a most előkerült ugrai többletet azonban nem ismeri (vö. *ácsingózik* 1. 2. ③. 'kíváncsiskodik'; *bújjbeli* 1. ②. 'ruhanemű gyűjtőneve'; *gajbics* 1. [fn] ②. mn 'görbe <láb>'; *pocokszeg* 1. ②. 'vminek az emelésére szolgáló eszköz'; *strimfli* 1. ②. 'harisnyát rögzítő gumiszalag' stb.). Vagyis az *ácsingózik* esetében például az 1. és 2. jelentést a SárTSz. szótározza, a 3., a Szabó Páltól most közölt jelentés azonban új, eddig ismeretlen, szótározatlan többlet. Látjuk, hogy a jelekkel ellátott szócikkek többféle információval is kiegészíthetők mindazt, amit eddig a tájszóról tudtunk, ez pedig az érintett lexémára nézve fontos többlet.

Abban, hogy a nyelvjárások szemünk előtt visszahúzódnak, hogy pusztulnak a tájszavak, egybehangzóak a szakmai tapasztalatok; vita arról folyik, hogy milyen a visszahúzódas, a pusztulás mértéke, dinamikája. Abban is egyetértés mutatkozik, hogy a változások megfigyelhetők, leírhatók. A tájszavak pusztulása is leírható, **összevethető nyelvi anyagok segítségével bemutatható**. „Egy-egy szó kihaltát csak úgy tudjuk megállapítani, ha kilépünk a szinkroniából, s egy másik, egy korábbi idejű állapothoz viszonyítva igazoljuk a kihalást” (vö. Kiss Jenő: Nyr. 126: 402). Szabó Pál korábban leírt ugrai és Ugra környéki tájszavait erre szeretnénk felhasználni. Negyven év helyhez kötött írói tájszótermése (az első megjelent regénytől, 1930-tól az író haláláig, 1970-ig) megfelelő nyelvi anyag a kiinduláshoz, ehhez a „korábbi idejű állapothoz” kapcsolódik Bertalan Ágnes 2002. évi minősítése a tájszavak társadalmi használatának változásáról. (Bertalan Ágnes most is Biharugrán él, a Szabó Pál Emlékházat gondolja.) A jelek segítségével képet kapunk arról, hogy a Szabó Pál regényeiben, elbeszéléseiben előforduló tájszavak élete napjainkra hogyan alakult. (Néhány tájszó mellé nem tett jelet, arra utalva ezzel, hogy ezek ma is aktívak a nyelvjárásban.)

A szógyűjteményben használt rövidítések:

K: közmondás

Sz: szólás

Szj: szójárás

A

abajgat ts i 1. '<gyermeket> babusgat, szeretget'; 2. '<tehéncsordát> háborgat, zavar'; 3. Sz. P. írásában '<a nádast> vallatja, járja, kutatja'

acél fn † 'a tűzgyújtás eszköze'

ácsingózik tn i † 'kíváncsiskodik' ○

ágál tn i † 'tilt tőle, ellene beszél vkinek'. „Ne ágálj az a vénasszony a fiútól a lányát.”

aggatódik tn i † 'ellenkezik, kötekedik'

ágas fn † *ágos* 'a tornác oszlopa'

ágasfa fn † 'vertfalú ház két, gerinctartó gerendája'

ágrólszakadt mn 'szegény'

ágyás fn † '<nyomtatáskor> nagy ponyvára szétteregetett gabona'

alamuszi mn 'sunyi; csendes'

áll tn i Sz: *Nem áll kötélnek* 'nem lehet rábeszélni vmire'

almárium fn † 'háromfókos nagy szekrény'

ándung fn † 'kedv, hangulat vmihez'

annyi nm Szh: *Annyi, mint Mocok számára* <kicsi lehetett mindkettő>
ápertén hsz *ápertén* 'kereken, egyenesen <megmond vmit>'
aprómarha fn 'baromfi <tyúk, liba, kacsa, pulyka>'
árendás föld fn † 'haszonbéres föld'
árvaganéj fn *árvagané* 'legelőn összeszedett, tüzelésre használt száraz tehéntrágya'
asztag fn † 'csépléshez összehordott gabonakazlak sora, utcaszerűen volt összerakva, a cséplőgép a két sor között haladt előre'
ászok fn † 'hordók tárolására használt, kb. 50 cm magas állvány'
asztalszék fn † 'nagyobb méretű, négy lábú „sámlí”, kisebb gyalogszéket tettek mellé, így ettek'
átabotában hsz † 'nagyjából, elnagyolva <csinál vmit>'
átkászálódik tn i ↓ 'nehezen áthatol, átjut vmin' □
átló fn † 1. 'a ház födémszerkezetének faeleme'; 2. 'átalvető, a háti batyu hordozásához használt alkalmatosság'

B

babaruha fn Szh: összetépi a bábruhát 'összevesznek, elválnak'
bagóhitű mn 'gyakorlatias, tárgyszerű' <„Azt hiszem, ami a tarisznyában van.”> L. még: *tarisznyahitű*
bakarasz fn † 'a hüvelykujj és kisujj közötti távolság mint mérték'
bakó fn † 'kendervászonból varrott, vállra is akasztható táskás iskolás gyerekeknek'; a. † 'vászontáska székére a napi élelem tárolására'
baktat tn i 'lassan megy, bandukol'
bakter fn *baktër* 1. † 'örházban szolgáló vasutas'; 2. † 'falusi kisbíró, aki dobolt, kézbesített'
báldog fn 'bádog; bádog vizeskanna'
bandzsalít tn i ↓ 'hibás szemű, ferdén néz'
batuszkál tn i 'lassan, szöszmötölve dolgozik' □ ○
bazsalyog tn i 'kényszeredetten mosolyog'
bekommog tn i † 'lassan, lomhán bemegy vhová' □ ○

belegebed tn i *belegebéd* 'megszakad vmibe, nem bírja erővel'
berzenkedik tn i 'tiltakozik vmi ellen'; a. 'ellenáll vminek'
betesz tn i *betész* Szh: *Ez tett még be, nem a túri vásár* 'rosszul sikerült'
betyárbútor fn Szh: *szedi a betyárbútort* 'elmegy'
birizgál ts i 'piszkál vmit <pl. liba a falról a meszet>'
bizserél tn i † *bizserél* 'sajátos halk hangokat hallat <pl. a liba, amikor alváshoz készülődik>'
bocskor fn Szh: *Kitette a bocskorát* 'elküldte, kitessékelte'
bodon fn 'a zsír tárolására használt, zománcos, fedhető edény, zsírosbödön'; a. 'malomban> lisztároló'
bókhásszékér fn † '<gyékényből készített> sátoros tetejű székér' □ ○
borjúszájú ing fn † 'bő ujjú, gyolcs férfing'
börtarsoly fn † 'pásztorok kisebb eszközeinek tárolására használt bőrtáska' □ ○
bugylibicska fn † 'olcsó, fanyelű bicska'
bújjbeli fn † 'ruhanemű gyűjtőneve' ○
bundalé fn † 'aratóknak adott gabonapálinka'
büdösbanka fn 'búbosbanka'
bürü fn † 'keskeny, nádkévékből összerakott gyaloghíd'

C

canga fn † 'rosszhírű nő'
ciha fn 1. 'párnatok; dunyhatok'; 2. 'angin'
cilimpel tn i *cilimpél* 'meghatározatlan zajt kelt'
cilinderkémény fn † *cilinderkémény* 'tetején fedett kémény, a füstnyílások fent, az oldalán vannak'
cirokmuzsika fn † 'a cirok szárából készült játékhegedű'
condollott mn ↓ *condorodott* '<megettett libára vonatkoztatva> csüngő szárnyú, rossz kinézetű'; a. ↓ 'elhanyagolt külsejű <nő>'
cubog tn i ↓ 1. '<víz> forr, zubog'; 2. <csizma a nagy sárban> sajátos hangot hallat, cuppog' □

culáp fn ↓ 'földbe vert, hegyesre faragott végű rúd, karó'
cürhódik tn i † 'bajlódik vmivel'; a. † 'többféle nehéz munkával próbálkozik'

Cs

csámborog tn i 'céltalanul mászkál'
csanak fn ↓ 'különböző nagyságú és rendeltetésű edény/ek/'
csappanás fn ↓ 'villámlás' □ ○
csára hsz *csára szánt* 'jobbra forogva szánt'
csáva fn ↓ 'mosogatóléből, korpából készült moslék'
cseber fn *csébër* 'kisebb edény'
cséphadaró fn † 'nyeles eszköz a ponyvára terített gabona szemeinek kiverésére, cséplésére'; a. 'ugyanaz az eszköz a hüvelyesek termésének kiverésére'
cseréd † l. **cserefa**
cserefa fn † 'cserfa'
csesz ts i ↓ 'érint, horzsol vmi vmit'
csetepaté fn 'kisebb veszekedés'
csévelyeg tn i ↓ *csévelyég* 'céltalanul mászkál, tétlenkedik'
csihaszt ts i † 'nyugtat'
csihé fn † 'kis csomó széna'; *utolsó csihéig* 'utolsó szálig'; † *csihánnyi* 'kis csomónyi'
csimbók fn ↓ '<pulín> összeragadt szőröcsomó'; a. 'csapzott hajtincs'
csimpolya fn † 'kisgyerek' □
csiptetőfa fn † 'a szövőszék tartozéka'
csiribirik fn † 'fiatal lányok <fiúk> csapata'
csiru fn † 'a fonál keményítésére használt, fokhagymából, málélisztből készített keverék'
csobán fn † 'fahordó, amiben az ivóvizet hordták a napszámosoknak, aratóknak'
csoroszlya fn † 'ló vontatta eke része'
csóva fn 1. ↓ 'két-három maréknyi összecsvart szalma tűzgyújtáshoz'; 2. ↓ 'földek végét, telekhatárt jelölő földesomó'; a. ↓ 'a határban valaki földjén átjárást tiltó földcsomó'
csömöszöl ts ↓ 'vmit vmibe gyömöszöl, beletömní próbál'
csuhéj fn *csuha* 'a tengericső borítólevele'
csupor fn ↓ 'cserépedény; bádogbögre'
csurgóra hsz '<itt> legfelső kévét úgy állít, hogy az eső lecsurogjon, lefolyjon róla'

csürök fn † *csürköt hurkolt* <a bakóra> 'hurkot kötött a bakó szíjára <hogy rövidebb legyen>'

csüvöllő fn † 'a rokka része, csévélő'

D

dagadó fn kny Szh: *úgy megnőtt, mint a dagadó* <kelt tésztára vonatkoztatva>
daruszórú mn † <fehér szőrű tehén sötétebb színű borjának jelzőjeként>
dercepuliszka fn † *dërcepulicka* 'korpás lisztből főzött puliszka'
déza fn 'kétfülű, fadongákból készült, fedő nélküli edény víz tárolására'
dézma fn † 'földesúrnak, tulajdonosnak járó természetbeni rész'
disznóakol fn 'ól előtt levő kifutó'
domisz fn 'párnatok, dunyhatok anyaga, angin' □ ○
dongaboltozat fn † 'félköríves boltozat' □ ○
dosztig hsz 'böven, többet a kelleténél'
druma mn 'otromba, formátlan'
dúc fn 1. 'galambdúc'; 2. 'gerenda alátét, támaszték'
dúca fn /birtokszóként/ 'a kenyér sülés közben kidudorodott része'
dudva fn 'mezsgyébe kerítészerűen összerakott gaz'

E

ecetcibere fn † *ecetcibëre* 'hideg vízbe tett cukorból, sóból, ecetből, pirospaprikából készített egyszerű leves, amit a határban is elkészíthettek'
ekető fn † 'ekevas, az eke földben járó eleme'
elcsaptat ts i *elcsaptat a gúzzsal* '<jószágot> gúzzsal a lábán legelni enged' □ ○
elherdál ts i ↓ 'elpocsékol vmit'
eliszkol tn i ↓ 'sietve elmegy'
elkämpicsorodik tn i 'elkedvetlenedik'
elkammog tn i ↓ *elkommog* 'lassan elmegy, elballag'
elkoforcol tn i ↓ *elkoporcol* 'megrovás, szemrehányás után elmegy'
elnyekereg ts i ↓ *elnyekërég* 'eldadog vmit; nehezen elmond vmit' ○

eloltja magát *elította magát* 'öngyilkos lett'
előte fn † 'a kemence szájához támasztott, sárból tapasztott, ajtónak használt alkalmatlanság'

elπισzmog tn i 'lassan, babrálva csinál vmit'
elpóklász tn i † 'elver, agyoncsap vmit' □

○

elsorjázik tn i *elsorjádzik* 'eltűnik, elsuhan vmi <pl. jármű az útmenti fák mellett>' □

○

elsuttyan tn i † 'észrevétlenül eltűnik, elsurran vhonnan'

elszádorog tn i '<csordától, nyájtól> elmarad, elkóborol' ○

elszed ts i *elszedték a vadszörét* 'most született jószágra vonatkoztatva> elszedték a hosszú, vékony első szőrét'

elszontyolodik tn i ↓ 'elkedvetlenedik, elszomorodik'

eltuszkol ts i ↓ '<nem várt, kellemetlen vendéget> elküld, eltávolít'

elvet ts i ↓ Sz: *elveti a Petit* <népetimológiás alak> 'csillapítja az éhségét' □ ○

emberszám fn *embérszám* Sz: *kiteszünk ketten egy okányi emberszámot* 'ketten elegyek leszünk hozzá'

ereszték fn † 'vendégereszalj'

eszkából ts i 'szakszerűtlenül összeállít vmit'

eszti fn † 'vasalt végű tisztítóeszköz az ekéhez'

F

fabicska fn Sz: *együtt kapták a fabicskát* 'együtt legénykedtek'

fájin mn † '<csizma, cipő> szép, jó'

fakóra hsz † Sz: *fakóra álltak össze* 'törvénytelenül, házasság nélkül élnek együtt'

fallangéroz tn i † *flangéroz* 'divatozik, mutogatja magát'

faszari mn † 'fukar, kuporgató'

fattyú fn 1. 'a tengeri vadhajtsa'; 2. 'kisfiú'; a. 'törvénytelen kisfiú'

felcseperedik tn i *fēlcsepēredik* '<gyerek> felnő, megnő'

felhencseredik tn i † *fēlhencsēredik* 'elbukik, elesik'

felhérc fn † 'a szekér hágcsoja'

felkászalódik tn i ↓ *fēlkászalódik* 1. 'nagy készülődéssel készülódik'; 2. 'nehezen, lassan felkel'

felpeckel ts i † *fēlpēckel* '<csapda, egérfogó> csapószerkezetét feltámasztja'

félsuknyi hsz 'hüvelykujj és kisujj közötti távolság mint mértékegység fele'

felvettet ts i *fēlvettet* '<földet traktorral> felszántat'

féreg fn '<télen kaptárba, méhek közé került> ördögpillangó'

ferslóg fn ↓ 'láda'; a. 'deszkából készített szerszámtartó'

feszeleg tn i *feszelég* 'kínosan mozgolódik'

fidibusz fn ↓ 'papírból hajtogatott gyújtós' □

filó fn 'fiók' /?/ □

findza fn ↓ 'csésze'

firnájszos mn † *firnájszos* 'fortélyos, ravasz'

fitet tn i ↓ 'kutat, keres vmit'

fityog tn i ↓ '<sírás után> szipog'

fodorkorpára hsz † 'megszakítás nélkül, értelmetlenül <itt: mondja a magát>'

foghegyén hsz ↓ *foghēgyēn* 'kelletlenül'

folyat tn i '<tehén> üzekedik, pázrik'

fosztóka fn 'téli közös tollfosztás'

fő /fej/ fn Sz: *mēgyēn amerre fūvel esik* 'vaktában megy'

főz ts i Szj: *Szegény ember vízzel főz, oszt bottal ránt* 'semmije sincs, nagyon szegény'

fullajtár fn † 'mindenes személy'

fundál ts i 'okoskodik; törí vmin a fejét'

funerátor fn † *funērator* 'temetéskor a hivatalos dolgokat intéző személy'

furkó fn † 'föld tömörítésére használt, kb. két arasznyi hosszú nyelű farönk'; a. 'ugyanaz a savanyítandó káposzta tömörítésére'

fusztula mn † 'nagyon vékony' □ ○

futagén fn † 'petróleum'

fülfű fn 'gyógynövény, a fülgyulladás gyógyították vele'

füstöl tn i Sz: *Füstöl, mint a Kálmán gyára* <pejoratív célzatú hasonlításra>

fűzfasuhogó fn † 'vékony fűzfavessző'

G

gabalyít ts i † *gabalyint* 'kendőt gyors mozgulattal a nyakába terít' ○

gabógyál tn i ↓ 'össze-vissza beszél'

gacsos mn ↓ 'csámpás'
gajbics mn ↓ 'nem egyenes, görbe <láb>' □
 ○
gajdol tn i ↓ 'dalol, de nem a „kótáján”.'
galázol ts i 'vetést, veteményt letapos, tönkretesz'
galláz mn *galláz munka* 'silány munka' □
garas fn K: *egy garas éles, két garas fényes*
 <a kevés és az elegendő különbségének érzékeltetésére mondják>
gárgya fn † 1. 'kútkáva'; 2. 'gerágya' ○
gatyamadzaghúzó fn † 'guminak a korcba való behúzására szolgáló eszköz'
gerágya fn † *gerágya* 'telekhatár'
gereben fn † *gerebën* 'tört kenderből a csepű eltávolítására szolgáló eszköz'
gerendely fn † *gerendély* 'az eke gerince, hosszú fő része'
gerezna fn *gerézna* 'kikészíthető, feldolgozható állatbőr'
gesznye-gusznya fn † 'szedett-vedett, szegényes öltözet'
gezemice fn ↓ 'különféle gaz'
girimáncos mn ↓ 'sovány, rossz fizikai állapotban levő' □
gombóta fn † 'reszelt tésztát sós vízben megfőznek, leszűrik, zsírban megforgatják és borssal ízesítik'
góré fn 'lécből készült, négy lábon álló fedett tengeritároló'
göböly fn † *göbö* 'hízó tinó'
gödény fn Szh: *Isznak, mint a gödény* 'sokat isznak, állandóan isznak'
görhemalé fn † 'tengeridarából kevés sóval, tejjel összegyúrt, cipó formájú tésztaféle'; a. 'ugyanaz az alapanyag tepsibe öntve, majd sülés után szeletelve'
grádics fn 'falépcső'
guba fn † 'szegényes téli félkabát'
gubakenyér fn † *gubakényír* 'bográcsban forgatott, vízben sóval erőspaprikával ízesített, dróttal vagy késsel darabolt tésztaféle'
guborodik tn i '<beteg ember> gubbaszt, kedvetlenül üldögél'
gubbaszkodik l. guborodik
gúnya fn † 'ruha, öltözék'
gunnyaszt tn i ↓ 'gubbaszt'
gusa fn † *gusája van* '<tehénnek, borjúnak> daganat van a nyaklebenyén'

gulászta fn 'tehéntejből forralással készített, sávós étel'
gúzs fn † *gúzst köt* 'ló lábára kötelet köt, hogy csak lépegetni tudjon'
guzsorog tn i 'összehúzódva üldögél, kuccrog'

Gy

gyámol fn † 'fal, kazal oldalát erősítő támaszték'
gyehenna fn † *gyehëna* 'pokol' ○
gyetra fn † *gyëtra* Sz: *viheti a gyetráját* 'mehet, nincs rá szükség'
gyújtovány fn † 'lázás állapot; malária' ○
gyühódés fn † 'indulásra biztatás, ösztönzés lovaknak'
gyűszűmadár fn † 'ökörsem' □

H

habaré fn 'híg sár, pocsolya'
hágat ts i 'lovat pároztat, fedeztet'
hajcihó fn 'felhajtás; felfordulás'
hajdermennykő fn † *hájdermenkü* 'villám, villámcsapás'
hajdúbalta fn † 'harci szerszám; fokos' □ ○
hajítófa fn Szj: *nem ér egy hajítófát sem* 'nem ér semmit'
hajkurász ts i '<jószágot> ide-oda hajt, kerges'
hajszra hsz † *hajszra szánt* 'bal felé forogva szánt'
halámol ts v. tn i 1. 'kapkodva eszik'; 2. 'önző módon szerez és gyarapít'
halháj fn † 'olyan fedél, tető, melyet tetőcserepek módjára egymást félig fedő rőzsektegekből, szalma-vagy nádkévékből raktak'
hám fn 'lószerszám a szekérbe fogáshoz'
hámfa fn † 'a szekér része, rá hurkolták az istrángokat'; a. 'egy tehénnel való szántáskor az eke előtt is használták'
hammos mn † 'kendervászonból készült takaró, amit a párnára terítettek, hogy ne piszkolódjon a huzata'
handarikázik tn i 'jókedvében ugrándozik'
hapatyol tn i '<kacsa a vízben> lefetyel, szürcsöl'
hasló fn † 'a lószerszám has alá kerülő bőreleme'

hászi fn † 'padlás; házhéj'
hátibőr fn † *hátibőr* 'pásztorok öltözéke: birkabőrből készült, elől-hátul mellény'
hendebundálja magát 'rángatózva tiltakozik vmi ellen'
hentereg tn i *hencsérég* 'hányja-veti magát'
hepetel tn i † *hepetel* 'fal, mohón eszik'
hercehurca fn 'kapkodás, vesződés'
hérész fn Szj: † *Nem ríszire, hé, hanem a maradékra!* <lakodalomban>
hevenyében hsz 'sietve, elnagyoltan'
hídlás fn † 'deszkaborítású gödör az istállóban, ahova az állatok vizelete lefolyik'
himmi-hummi fn 'ilyen-olyan tárgy, holmi'
hinc-hanc fn † 'olyan kis semmi lány'
hiu fn † 'padlás'
hóka fn † 'olyan ló, melynek homlokán fehér folt van'
holmi fn *hummi*
hókon hsz *hókon nyomja* 'fejbe veri'
hombár fn † 'nagy deszkaláda gabona tárolására'
hoppszol tn i 'topogva egy helyben jár; kéz közben körben ugrál'
horpasz fn 'hason két oldalt levő horpadás, mélyedés'
hota hsz † 'régén, régóta'
hótszegény mn *hótszegény* 'nagyon szegény, nincstelen'
hóbörtös mn 'különc, hóbortos'
huppog tn i '<liba lába a porban> sajátos hangot ad'
huszárszegély fn † 'zsinór szegődísz a csizmán' □ ○

I

íge fn † 'egy íge három szál a motollán'
ínnyújtófű fn † 'gyógynövény'
iromba 1. 'szürke, fehér színű <macska>'; 2. *iromba hüvelyk ujj* 'otromba nagy hüvelyk-ujj'
istráng fn ↓ 'a lószerszám része'
iszkol tn i 'futva távozik'

J

jár ts v. tn i Sz: † *járja az éhkoppot* 'éhes'

K

kábázóbicska fn 'a juhász eszköze, ezzel lékelte meg a kába birka koponyáját'
kacagány fn † 'bőrből készült, bal vállra vetett ruhadarab, férfi viselet'
kackiás mn 'hetyke, rátarti'; a. <bajusz formájára nézve is mondták>
kácsingózik l. ácsingózik
kajtat tn i 1. 'kóborol <kutya is>'; 2. 'rendetlenül megy'
kákabélú mn 1. 'sovány'; 2. 'kisétkű, étvágytalan'
kákó fn † 'aratáskor a kévészés fából <gallyból> készült eszköze'
kalá fn ↓ 'csépléskor a gabonaféléknek a gép végénél kihulló héja'
kaláka fn 'közös ingyen munka; segítség'
kalamol tn i 'matat, keresgél'; a. 'kezével piszkál, zavar'
kaláris fn † 'fűzött gyöngy'
kallantyú fn † 'retesz, fogantyú'
kalló fn † 'a kalolás, posztótisztítás eszköze'
kámja fn † Szj: *ne maradjon még kámja sem* 'semmi ne maradjon belőle' □
kancsózik tn i † '<birkózás közben> gáncsol' □
kanta fn † 'zománcos vizes edény fedővel' kaparász ts i 'nem egyenletesen kapar'; a. 'piszkál, hozzányúlkal'
kaparé fn 'gereblyével összekapart hulladék <tarlón, cséplőgépnél>'
kapca fn † 'négyszögletes rongydarab, amit a lábfejre tekertek'
káposztáskó fn † 'nagyobb termésű a kádban savanyított káposzta tömörítésére'
kaptás mn '<ló lábára vonatkoztatva> dagadt, fájós'
kaptató fn † 'dombra felfelé vezető gyalogút'
kapubálvány fn † 'díszesre faragott kapufélfá'
karatyol tn i † 'össze-vissza beszél, közbeszól'
kardalészába hsz 'szanaszéjjel, rendetlenül'; a. 'örizetlenül, gazdátlanul'
káricsál tn i † '<tyúk> kotkodácsol'; a. '<tyúk> rövid, tört hangokat hallat'
kárpálódik tn i 'hevesen tiltakozik vmi ellen'

kas fn † 'gyékényből font, kúp alakú, sárral tapasztott méhkaptár'
kásapénz fn † 'lakodalomban a főző asszonyoknak gyűjtött pénz'
kasmatol tn i † 'sárban vagy vizes gazban mászkál'
kasornya fn † 'madzag tartófonat edények szállítására'
kászalódik tn i † 'készülődik'
kátyász ts i † 'csapkod, csépel vmit vmivel'
kecel tn i † *kecél* 'kocog, szaporán tipeg'
kendő fn '<tehénnek> nyaklebeny, lebernyeg'
kenéz fn † 'vándor munkacsapat szervezője'
kenőfa fn 'fokhagymás, főzött masszát kentek vele szövéskor a fonálra, <hogyan szálalódon szövés közben>' □
kepe fn † 'püspöki tized'
kerékráf fn † 'fából készült szekérkerék vasalása'
kereszt fn ↓ *kérészt* '18 összerakott gabonakéve'
keverés fn † 'tarlóhántás'
kikecmereg tn i *kikecmerég* 'nehezen kijut vmiből'
kikommog tn i † 'lassan kimegy, kiballag'
kimarjul tn i † 'kisebesedik'; a. 'kificamodik'
kipécéz ts i 'megfigyel, kijelöl'
kisbikla fn † 'alsószoknya'
kisefa fn † 'az eke vontatásához használt eszköz <ha egy tehénnel szántottak, nem járomba fogták, hanem kisefa elé>'
kislékri fn † 'kising, hosszú gyereking'
kitli fn † 'vászonsköpeny, zubbony'
kiver ts i Sz: *kiverte az ág a szemét* 'elaggott, leépült'
kojtorog tn i 'füstölve ég vmi'
kolmiz ts i † '<a ruha fodrát kolmizóvassal> bodorítja'
kommányi hsz † *egy kummánnyit se* 'semmennyit sem'
kommenció fn † 'a béres, cseléd kialkudott bére'
komód fn † *komót* 'háromfiókos bútordarab'
komótosan hsz ↓ 'lassan csinál vmit'; a. 'takarosan megy, halad'
kondér fn 'nagy edény'; a. 'a katonai konyha bádóg főzőedénye'

kőrincál tn i ↓ 'ténfereg, céltalanul járkál'
kóringyál l. kőrincál
koscibere fn † *koscibere* 'a kosok herélésének napjára készített, tejből forralt ital'
 □
kószál tn i 'céltalanul járkál, bolyong'
koszlobár mn 1. 'borzos szőrű, gondozatlan <jószág>'; 2. 'nem törődöm, piszkos <aszszony>'; 3. 'nagyon szegény'
koszmány fn † 'lepedék; piszok, szenny' □
kótája fn 'dallama'
kotymány fn † *kotmány* 'gödör, kottyánó az úton'
kova fn † 'régii tűzgyújtó eszköz'
kovászfa fn † 'a sütőteknőre tett, lécből készült eszköz, ami megtartotta a terítőt'
kő fn Sz: *Két kőre jár, meg egy hengere van* 'rossz, nem működik'
kődmön fn † 'birkabőrből készült, ujjas felsőkabát'
kucorgómalom fn † 'vízimalom' /?/
kucorog tn i 'guggol'
kujtorog tn i 1. 'alattomosan, figyelve jön-megy'; 2. 'vizes fa a tűzön sajátos hangot ad'
kuncsorog tni 'nagyon kér vmit'
kunéros mn *kunéros dolog* 'furfangos, ravasz dolog'
kunyerál ts i *kunyerál* 'visszatérően kér vmit'
kullog tn i † 'ballag, bandukol'
kunyhó fn. ↓ 'egyszerű pásztorszállítás'; a. 'csőszház'
kushad tn i † 'guggol, hosszabb ideig rejtőzködik'
kuszbital ts i † 'koptat, gyorsan elnyű vmit'
kusztonez ts i † 'biztat, ösztönöz'
kútgém fn ↓ 'az ásott kút ágasán le-fel mozgó szálfá, melynek elülső végén van az ostor, a végén a kolonc, a nehezék'
küllőfélez tn i *küllőféléz* 'kerülget vmit, mellébeszél vminek'
kvadrát fn † 'négyzetgölg, területmérték'

L

lábri fn † 'pásztormellény'
lajbi fn † 'mellény'; a. 'kiskabát'
lajt fn 'szekértalpra szerelt nagy fahordó víz-hordásra a nyári munkák idején'

lantorna fn † 'a szarvasmarha hólyagjának megszáritott hártýája üveg lefedésére'; a. † 'ugyanaz ablakra üveg helyett'; b. † 'ugyanaz lámpaburának'

lapickás mn Szj: *Hiba ne legyen, mikor lapickás* <„hiba” ne legyen a fiatal házasemberrel, mikor a feleség gyerekágyat fekszik>

lapocka fn ↓ 'lapicka'

laponyag fn ↓ 'lapály, lapos terület'

laposvas fn † 'az eke élezhető, cserélhető vágó része'

lappog tn i 1. † '<por> huppog vki talpa alatt'; 2. † 'rejtőzik' □

lefetyel tn i 1. *lefetyél* 'össze-vissza beszél'. 2. *lefetyél* '<kutya, mikor issza a vizet> sajátos hangot hallat'

léhó fn † 1. 'kalászos gabonaszemek hánca'; 2. 'boroshordóra forráskor felszerelt habgyűjtő'

lekoporcol tn i ↓ *lekoporcol* 'sietve lemegy vhová' □

lészakaró fn † 'terelőháló karója'

lettyét-vótyyát fn † *lettyét-vótyyát* 1. 'minden atyafiát, rokonát'; 2. † *lettyét-vótyyát* '<munka> minden fogását, részletét'

lódul tn i 'sietve megindul'

lóger fn † *lógër* 'a csuhés tengeri összehordására kijelölt hely'; a. † *lógër* 'kijelölt hely a dézsmára összehordott töknek' ○

lohol tn i *lohajt*

lopótök fn 'bor szívására használt, hosszú nyelvű tökfajta'

lóstat tn i † 'sietve megy'

lotyog tn i † '<sár> lépésekkor sajátos hangot ad'

lőcs fn † 'a szekéroldal felső részét tartó, a tengelyvégre támaszkodó, fából vágott alkatrész'

lőcsfő fn *lőcsfű* 'a szekér négy lőcsének felső része, feje'

lódörög tn i ↓ 'céltaianul járkál'

lucskos mn 'vizes'

lukma fn † 'papnak, tanítónak: természetben adott járandóság'

M

májfű fn <gyógynövény>

málépogácsa fn † 'tengerilisztból zsírral, sóval, vízzel gyúrt, tepsiben, kemencében sült tészta'

malom fn Szh: *Olyan, mint a jó idők malma* 'szeszélyes, kiszámíthatatlan'

mángorló fn † 'mosott vászonnemű simítására szolgáló, két darabból álló faeszköz'

marok fn 'levágott szálás gabonacsomó, ezekből szedik fel a kévéket'

maslog tn i 'sunyin pislog'

másodfű fn † másodfű üszőborjú 'második éves borjú'

mebabrál ts i *mëgbabrál* 'elbabrál vmivel'

mebarmol ts i *mëgbarmol* '<munkát> elnagyolva végez el'; a. 'rosszul javít meg vmit'

meginal ts i ↓ *mëginál* '<például kazlat a szél> megtépáz, megroggyant' □

megpirtyan tn i † *mëgpirtyan* 1. '<gyümölcs> érni kezd'; □ 2. 'hajnalodik'

megrökönyödik tn i *mëgrökönyödik* 1. 'megdöbben vmi láttán'; 2. '<vászonnemű nedvességtől> meggyűrődik, megráncosodik'

mellgombóc fn † *mellygombóc* '<ököllel> mellbevágás'

mente fn † 'prémes, zsinóros felsőkabát'

mezely fn † 'régii ürmérték, kb. három dl-nyi'

mezsgye fn 1. ↓ 'telekhatár'; 2. ↓ 'veteményeskertben végigfutó gyalogút' □

mizserél tn i *mizsërél* '<liba este, mikor elül> babrál, matat'

mohó mn *mohos* 'falánk'

motollál ts i † *motollálja a fonalat* 'számolja a motollán levő igéket'

motoz ts i 'lassan keresgél'

mulya mn ↓ *mula* 'tehetetlen, ügyetlen; szájtáti'

mustrafalka fn † 'kiselejtezt birkanyáj'

N

nádcsőrmő fn 'nádtörmelék'

nádfiók fn ↓ 'nádhajtás'

napszám fn ↓ 'napi munkáért járó fizetség, hét végén fizették'

nekikeveredik tn i ↓ 'nekiesik vkinek; megver vkit'

nekirugaszkodik tn i 'nekikészülődik, lendülettel hozzákezd vmihez'

Ny

- nyaggat** ts i *nyaggatták a füzest* 'járták, kerestek benne vmit'
nyakal tn i 'mértéktelenül iszik'
nyaklóbicska fn † 'olcsó, fanyelű bicska'
nyalka mn 'jótartású, büszke'
nyári keverés fn ↓ 'tarlóhántás'
nyefeg tn i *nyefég* 'locsog-fecseg'
nyestet /?/
nyilas fn ↓ 'sorshúzással osztott földdarab'
nyú ts i † *nyövik a kendert* 'tövestül kihúzza és összerakja a kendert'
nyüst fn † 'a szövőszék alkatrésze'

O

- odaken** ts i '<birkózásban> legyűr vkit' □
oldalog tn i *ódalog* 'elsompolyog, lassan eltávozik'
olvas ts i 'számol vmit'
omboly fn † 'láp, ingovány'
ónceruza fn † '<főleg vasmunkásoknál> jelzőceruza'
ordinaré mn ↓ 'közönséges <ruha, viselkedés>'
óros fn † 'cserépkancsó bornak'
orozva ign *orozva kelt csirke* 'olyan csirke, melynek anyja eltojik valahová, és titkolva, elbújva kelti ki a fiait'

Ó

- őgyeleg** tn is *őgyelég* 'céltalanul jön-megy'
öntés fn † Sz: *öntésbe hágott* 'megrontották' <Tarkapaszulyból főzött kotyvalékot öntöttek a keresztútra, hogy aki belelép, arra szálljon át a rontás>
ördögmotolla fn † 'mezei iringó, tüskés gyomnövény'
ördögpillangó fn 'sötét színű nagy lepke, bagolypille'
összegabalyít ts i *összegabalyint* 'gyorsan összetákol vmit'
összekasmatol ts i 'legázol, letapos vmit'
összetálló ts i 'hosszan szedeget vmit <például kalászkot a tarlón>'

P

- pacuha** mn ↓ 'rendetlen öltözetű, igénytelen'
padmaly fn 'sírgödör oldalába vágott üreg'; a. † 'falba vágott vaklyuk'
padurány fn 'román pásztor'
palánk fn † 'deszkakerítés'; a. 'léckerítés'
palló fn 'deszkából lerakott járda'
pamacsol ts i 'a szoba földjét pamacsoló ronggyal felmázolja'
panyókára hsz † *panyókán* 'vállra vetve <hord valamit>'
pap fn † 'a gabonakereszt legfelső, csurgóra állított, lekötött kévéje'
papucsgerenda fn † *papucsgerenda* 'a tetőszerkezet eleme' □
parasztkas l. kas
párgol ts i ↓ '<vmely testrészt gyógyítás céljából> gőzöl, inhalál'
patkópénz fn † 'fuvarosnak adott borraivaló'
pece fn † *péce* 1. '<földmérésnél> jelzőkaró'; 2. 'húgygödör az istálló mellett'
péce fn † *pécét játszani* 'bujócskázni'
pécéz ts i † 'kijelöl, megjelöl vmit'
pendely fn † *pëndely* 'vászoning <hosszú>'
pendelypénz fn † *pëndelypénz* 'szülésznőnek járó pénz'
penderedik tn i *pënderedik* 'hirtelen megfordul, kilódul vhonnan'
pereszkel tn i *përeszkél* '<eső> csepereg' □
pergelt csiga fn ↓ *përgelt csiga* 'hagymás, paprikás lében főzött csigatészta' <Csigacsináláskor főzték>
pergő fn *përgő* Szh: *Válogat, mint juhász a pergőben*
perkészik tn i *përkészik* '<eső> lassan, permetezve esik'
pillókál tn i 1. 'nézeget, tekintget erre-arra'. 2. 'ébredés és álom között van' □
píp fn † *pípot kap* '<liba> szomjúságtól sajátos hangot hallat'
piros paprika fn 'örölt paprika'
piszmog tn i 'lassan végez vmilyen munkát'
pitvar fn † *pitar* 'konyha'
pityemotyász/ik/ tn i † 'elbabrál vmivel' □

plajbász fn † 'piros, lapos ceruza famunkákhoz'
pocokszeg fn *pocokszög* 'valaminek az emelésére szolgáló ékszerű eszköz' ○
pokolvar fn † 'gennyes seb'
pokróc fn ↓ 'rongyból szőtt takaró' ○
poroszkál tn i 'lő' lassan megy'
portálé fn † 'díszes főbejárat' □
posta fn † *postába van töltve* 'csőszpuska' csőre van töltve' □
pőcikél tn i † 'lő' lassan lépeget, poroszkál'
pöndörödik tn i 'kilódul vki vhonnan'
prezentébe hsz † *prezentébe főzni* 'szíveségből főzni'
prézsmítál ts i † 'intelmeket sorol'
pusmog tn i 'rosszindulattal' suttog vmit vki-ről'
puszmog ↓ l. *piszmog* □
püffre hsz *kártyáznak, de csak úgy püffre* 'időtöltésből, nem tétre kártyáznak'

R

ráf fn 'a szekérkerék vasabroncsa'
rápillant tn i *rápislant*
rásandít tn i 'sunyin rápillant'
ráta fn † *rátáját végzi* 'osztott földjét műveli'
regnál tn i 'parancsol, rendelkezik'
rékli fn † '<férfi és női viseletben> kabát'
rengő fn 'karos, háttámlás pad, lóca'
restás fn † 'adós'
retyerutya fn 'hozzátartozók, rokonok gyűjtőneve'
rocska fn 'zománcos fejőedény'
rostély fn † 'tornác kisajtaja'
rovásadó fn † 'egyenesadó'
rudas fn ↓ 'kb. két mázsányi szénacsomó'
rühet tn i '<sertés> párizik'
rühettet ts i '<sertést> pároztat'

S

sajba fn Szh: *Több a sajbája, mint a figurája* 'rosszul csinál vmit; sok hibával játszik'
sandít tn i 'titokban figyel, rápillant vkire'
sarkantyú fn 1. 'csizma sarkára szerelt alkalmatosság, dísz'; 2. † 'kőből vagy rözsefonással készült gát'
sárkerep fn † 'takarmánynövény'

sebtiben hsz 'hamarjában, összecsapva'
senye mn 'balkezes'
senye-suta mn 'ügyetlen'
sifon fn † *sifony* 'ruhásszekrény'
sihell ts v. tn i † *sihell* 1. 'szégyell'; 2. 'sajnál, bán vmit'
sillámlik tn i † 1. '<fény> fel-felbukkan'; 2. '<bújáló vetés sora> látszani kezd, felismerhető'
siserehad fn ↓ *siserehad* 'élősködő, ártó embercsoport'
siska fn † 1. 'siskanád, nem haszonnád'; 2. mn 'kajla, lelógó fülű <sertés>'
sívó mn *sívó szik* 'az egész teljesen szik'; *sívó paraszt* 'igazi paraszt' /pejor/
sorjázik tn i † *sorjádzik* 'szabályos sora van'; a. 'vetésnek' látszik a sora'
sőre fn † 'hízómarha'
sövénygyám fn † 'a sövénykerítés karója'
sövénykerítés fn † 'fűzfavesszőből karók közé font kerítés'
strimfli fn † 'harisnyát rögzítő gumiszalag' □ ○
suharc fn † 'fűzfavessző sövénykerítéshez'
suhéfattyú fn † 'serdülő fiú, suhanc'
sulyok fn † 'mosószéken használt, a vizes váson ütögetéssel történő tisztításához fából készített ütőeszköz'
sulyom fn 'gumós, szúrós termésű vízinövény'
summába hsz † *summába vállal* 'előre kialakított összegért dolgozik'
summás fn † 'lakóhelyétől távol dolgozó idénymunkás'
sunyít tn i 'lapít'
suttyog tn i † 'lopakodik vhová'
suttyogtat ts i † 'noszogat, biztat'
suttyomban hsz 1. 'titokban'; 2. 'alattomosan'
sutyorog tn i † 'suttog'
sütőlapát fn † 'a kenyértészta kemencébe vetéséhez használt kerek fejű, hosszú nyelű falapát'
süvölvény fn 'serdülő fiú'

Sz

szádorog tn i ↓ 'bizonytalanul, lassan megy'
szakmányban hsz † *szakmányban dolgozik* 'állandóan, gépiesen dolgozik'

szapuló fn † 'nagy fémüst, melyben a vá-
szonneműt fahamuval forrázták'
szárnyasegér fn † 'denevér'
szárnyék fn † 'nádból, vesszőből, kukorica-
szárból hajlékony vesszővel egybefogott fal,
mely széltől, esőtől védte a nyáját'
szarv fn *szarvát gyűri* 'kazalnak> sarkát gyűri'
szatinóber fn † 'a sárga szín egy árnyalata'
százlyukú fű fn † 'gyógyfű'
szedelőzködik tn i 'készülődik'
szekér fn 'utazásra, szállításra használt pa-
rasztkocsi: egy szekérrre öt búzakereszt fért
fel'
szél fn Sz: *Azt se tudja, hány szilbe van* 'tanács-
talan'; Szj: *Megtudjuk, hány szil a világ*
szemeszőktéből hsz *szemeszőktéből* 'egye-
nesen <megy vminek, vkinek>'
szénamurva fn † 'szénatörmelék'
Szent Heverdel nap fn † 'lusták napja'
szigony fn † 'rúdra erősített vaskampó, ami-
vel a szénát, szalmát kihúzzák a kazalból'
szilke fn 'kisebb öblös cserépedény'
szín fn 'féleresz, nyitott végű melléképület
szekérnek'
szipákol tn i 1. 'pipázik'; 2. 'sűrűn szívja az
orrát'
szodé mn 'nagyétkű'
szortyog tn i 'dugulástól a pipaszár sajátos
hangot hallat'
szotyka fn † 'közönséges nő' /pejor/
szottyán tn i *kedve szottyán* 'kedve támad
vmire'
szöszmötöl tn i 'lassan, ráérősen csinál
vmit'
szöszmadzagsodró fn † 'kötélgyártáshoz
használt eszköz'
szurmolog tn i † 'tesz-vesz'
szuszmog tn i 'lassan csinál vmit, pizmog'
szuszmókol † l. szuszmog
szügyellő fn 'a hám része'
szütyő fn † 'vászonzaeszkő szárasztészta, bab,
borsó tárolására'

T

takaros mn *takaros keresztek* 'szabályos,
nagy gabonakeresztek
talpal tn i 'fáradozik, megy vmi után'
tályog fn ↓ 'kelés, gennyes seb'

tályoggyökér fn † 'gyógynövény, melynek
szeletét áthúzták a tályogon'
tambura fn 'citera'
tángál ts i 'ütlegel, fenyít'
tapicskol tn i '<gyerek> sárban, vízben jár-
kál, topog'
tapló fn † 'tűzgyújtó eszköz'
tapogató fn † 'fenék nélküli vesszőkosár,
kézi halászeszköz'
taposómalom fn † 1. 'szárazmalom'; 2.
'egyhangú munka'
taréj fn *a fokos taréja* 'a fokos fejének felső,
ütésre is használt része'
tarisznya fn Szj: *odaváló vagyok, ahol a ta-
risznyát felakasztják* 'kóborol, vándorol'
tarisznyahitű l. bagóhitű
téblábol tn i † *tíblábol* 'topog'; a. 'tehetet-
lenkedik'; b. 'lábatlankodik'
téka fn ↓ 'falra akasztható kis szekrény'
tekereg tn i *tekerég* 'csavarog'
tengelyszög fn † *tengélyszög* 'kétszárnyú
szeg a szekér tengelyvégén'
tengerifiók fn *tengérfiók* 'a tengeri mellék-
hajtása'
tenor fn *egy tenoron van vkivel* 'egyformán
gondolkodik, egy véleményen van vkivel'
tészni fn † *tészli* 'alátét a szekértengely vé-
gén'
tikog tn i '<baromfi> hőségtől eltikkadva kap-
kod a levegő után'
tíló fn 'kendertörő'
tomporizál tn i ↓ '<tehén> nyugtalanul egy-
helyben topog'
topánka fn † 'cipő'; a. † 'könnyű női cipő'
torka fn † *a kemence torka* 'a búbos kemen-
ce felfelé kibedő része és a fal közötti
két tenyéryi hely <a macskák kedvelt he-
lye>'
Tornyai Tamás fn '„Hős, de hogy milyen?”
tófa fn 'nyélnek való akácfa, nem gallyából
való'
törődik tn i Szj: *Törődj a magad formájá-
val!* 'csak a hasonló korúval <rangúval>
törődj!
tőzsér fn † marhakereskedő'
triór fn † *triel* 'kalászosok tisztítására hasz-
nált eszköz'
tucska fn 'tengericsutka'
tukó fn † 'hosszú vászoning kislíúknak' ○

Ü

üszög fn 'a tengeri gomba okozta betegsége'

V

vacogfű fn † 'hideglelés ellen használt gyógyfű'

vacok fn † 'négy lábú, tákolt fekvőhely istállóba, kunyhóba'

vadszór fn *elszedték a kisebbek vadszörét* 'elszedték a születéskori hosszú, vékony szőrszalakat'

vaktában hsz 'meggondolatlanul; a. 'ismertek nélkül'

ványadt mn *ványadt* 'beteges'

vartyog tn i 'béka' sajátosan brekeg' ○

vasalás fn 'vaselem vmely kézi munkaeszközön'

vaskó fn † 'eldobott kés, kanál a lábbeli tisztítására'

vasláb fn † 'a kemence szájához tett <állított> háromlábú lábastartó'

vászonzseléd fn † 'asszony; fehérnép'

véka fn † 'fából készült mérőedény, kb. 25 kg gabona fért bele <Felvenni egy mázsa búzát a vékában állva – a férfiak virtuskodásának egyik formája volt.>

verdít tn i † *vërdít* 1. 'ordít'. 2. '<a kotló hangjának megnevezésére>'

vetemedik tn i ↓ *vetemëdik* 1. '<ladik> partnak ütődik'; 2. '<faajtó> meggörbül, deformálódik'

vetett ganéj fn 'tüzelésre használt, szalmával vagy törekkkel kevert, négyzet alakúra szaggatott száraz tehéntrágya'

vető fn 'a vetett ganéj formázásához használt fakeret'

vígály mn 'ritka, ritka kelésű <gabona>'

villahegyhordó rúd fn † *villahegyhordó rúd* 'két, kb. négy méter hosszú, egyik végén kihegyezett nyírfarúd a rudas mozgatására'

viselős mn † 'állapotos, terhes'

viszált mn † *viszált fonalat* 'további munkához előkészített fonalat'

vonószerék fn † 'faragószerék <kádárok, kerékgyártók munkájához>'

Z

zabola fn 1. 'a lószerszám szájba helyezett vaseleme, a lovak fékezésére és irányítására használták'; 2. † 'szájpállás'

zángó mn 'túl magas <személy>'

zeke fn 'zakó, kiskabát'

zuboly fn 'a szövőszék két végén levő feszítőtönger'

zugattyú fn 'csontból vagy fából készített, bűgő hangot adó gyerekjáték'

zuppantyú fn 'heves zápor'

Zs

zsámoly fn † 1. 'tantermi dobogó'; 2. *sámli* 'kisszék, ülőke'

zsendice fn † *zsëndice* 'forralástól összement túrószerű étel'

zsírosbodon l. bodon

zsombék fn 'sekély vízben álló torzsok'

zsombolya fn † 'zöld kukoricából érlelt téli takarmány'

zsúp fn † 'tetőfedésre használt rozsszalma'

Zilahi Lajos

SUMMARY

Zilahi, Lajos

A situation report on the dialect word stock of Biharugra

Pál Szabó's daughter, Ágnes Bertalan has gleaned dialect words of Biharugra from his father's writings. The author now publishes that collection, comparing it to the material of the Concise Explanatory Dictionary of Hungarian, the New Hungarian Dialect Dictionary, and the Dialect Dictionary of Sárret, indicating for each item whether the dictionaries listed include the given dialect word, and also what social importance the words involved have today.